

ผู้นำกับการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

อ้อมใจ วงษ์มณฑา¹

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปรัชญาที่ถือว่าเป็นนวัตกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง และยังมีคุณลักษณะที่ก้าวหน้าและเหมาะสมสำหรับสังคมมากที่สุด ครั้งแรกที่รัฐบาลประกาศว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ยุทธศาสตร์หลักของประเทศ เริ่มต้นหลายคนก็มีปฏิกิริยาในทางลบ คิดว่าจะกลับไปสู่ยุคโบราณอีกครั้ง ไม่สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์แม้แต่น้อย แต่หลังจากได้อธิบายก็มีคนเห็นด้วยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็ภาคประชาชน ซึ่งมีแนวโน้มจะเข้าใจและยอมรับมากขึ้น แต่ที่น่าแปลกใจและน่าชื่นใจที่ภาคธุรกิจสนใจเข้ามาศึกษา และยอมรับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น นั่นหมายความว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาพื้นฐานสำหรับทุกวงการ ทุกมิติ ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะบุคคล เมื่อใช้ในภาคธุรกิจได้ก็สามารถใช้ในภาคอื่นได้อย่างไม่ต้องสงสัย

หลายคนบอกว่าภาคการเมืองน่าจะประยุกต์ใช้เป็นปรัชญาการเมืองด้วย เพราะจะทำให้การเมืองมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น แม้จะเป็นภาคส่วนที่มีแนวโน้มจะเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงน้อยที่สุดก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดหากต้องการให้สังคมไทยยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบเท่าเทียมกัน ต้องร่วมมือกันผลักดันในหลายๆ ภาคส่วน และช่วยกันอธิบายว่าปรัชญานี้ไม่ได้เข้าใจยากเพียงแต่มันมีคุณค่าและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ผู้นำที่ที่จะต้องนำการพัฒนา มาแก้ไขปัญหาความยากจน การว่างงาน และสามารถกระจายทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ปัญหาความยากจนจะหมดไป คนมีงานทำ ทรัพยากรทั่วถึง และให้ระลึกเสมอว่าประสิทธิภาพของการพัฒนาอยู่ที่ 1) นโยบายรัฐบาลที่เอื้อต่อการพัฒนา 2) ระเบียบกฎหมาย ส่งผลต่อการพัฒนานอกจากนี้หลักพื้นฐานของการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่ต้องนำมาปฏิบัติ คือ 1) ฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน 2) เพิ่มมูลค่าผลผลิตด้วยฐานความรู้ 3) เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค 4) นโยบายสังคมเชิงรุก ปลุกฝังให้ชาวบ้านได้รู้จักคำว่า “สร้างรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่มโอกาส” และสร้างความตระหนัก (Awareness) ไว้ว่า “ความมั่งคั่งมาได้ต้องอยู่บนฐานของการทำงาน” นอกจากนี้ต้องทดลองทำดู (Trial) และทำให้ชาวบ้านยอมรับ (Accept) จนนำมาใช้/ปฏิบัติจริงในชีวิต (Action) โดยมีหลักการสำคัญ 5 ประการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2549 : 6)

1. ความพอประมาณ คือ ความพอดีๆ ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป ไม่เติบโตเร็วเกินไป ไม่ช้าเกินไปและไม่สุดโต่ง

¹ นักวิชาการอุดมศึกษา สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2. ความมีเหตุผล คือทุกอย่างต้องมีที่มาที่ไป อธิบายได้ การส่งเสริมกันในทางที่ดี สอดคล้องกับหลักการพุทธธรรม คือหลักปฏิจจสมุปบาท และอิทัปปัจจยาตา ที่กล่าวถึงความเป็นเหตุเป็นผล เพราะมีสิ่งนี้ทำให้เกิดสิ่งนี้ ทุกสิ่งเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย

3. ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี จะต้องปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดความเสียหายที่ไม่ควรจะเป็น เช่น เกิดความเสียหายเพราะมีความโลภมากเกินไป หรือเสียหายเพราะปล่อยกรรมมากเกินไป หรือกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไรมากเกินไปจนก่อให้เกิดความเสียหาย

4. ความรอบรู้ ต้องมีความรอบคอบ มีการใช้ความรู้ใช้วิชาการด้วยความระมัดระวัง ไม่บุ่มบ่าม มีการจัดการองค์ความรู้ที่ดี ดำเนินการอย่างรอบคอบถ้วนทั่วรอบด้านครบทุกมิติ

5. คุณธรรมความดี เป็นพื้นฐานของความมั่นคง หากเปรียบเป็นต้นไม้ใหญ่ถือเป็นรากแก้ว และรากแขนงที่มีขนาดและคุณภาพเพียงพอ โดยมีเศรษฐกิจเป็นรากฝอยคอยหล่อเลี้ยง ที่ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต มานะอดทนและพากเพียร

ผู้เขียนมีขั้นตอนและวิธีการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยยกกรณีตัวอย่างที่สามารถเห็นและปฏิบัติตามได้อย่างมีความสุข ทำให้ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนมั่งคั่ง ประเทศชาติมั่นคงอย่างยั่งยืนตามแนวการปฏิบัติของ “**ปู่เย็น : เฒ่าพระนงแห่งความพอเพียง**” ให้ชาวบ้านนำเป็นแบบอย่าง

การยึดมั่นในความพอเพียงของปู่เย็นไม่เพียงทำให้บ้านปลายของชีวิตที่ใครต่อใครต่างมองว่าเป็นช่วงขาลง กลับมาอยู่เย็นเป็นสุขได้เท่านั้น แต่ยังวิวัฒน์มาเป็นบทเรียนมากคุณค่า ให้คนรุ่นหลังนำไปใช้ขับเคลื่อนนาชีวิต ฝ่าเกลียวคลื่นทะเลหลวงทุนนิยมได้ด้วย

วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนเมือง และตารางการทำงานที่ร้อยรัดชีวิตไว้กับความเครียดและเงินทอง

ส่งผลให้ความพอเพียงกลายเป็นของแปลกหน้าเข้าไม่ถึง ยากจะปฏิบัติได้จริง ด้วยเสน่ห์แห่งความลุ่มลึกเรียบง่าย และงดงามของวิถีชีวิตที่อิงแอบแนบแน่นอยู่กับธรรมชาติของปู่เย็นก็ทำให้คนเมืองจำนวนไม่น้อยหันกลับมาพิจารณาตัวเอง หวนถวิลหาสิ่งที่หล่นหายไปและดูประหนึ่งว่าจะหายไปตลอดกาล ถ้าไม่รีบเร่งปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับความพอเพียงเสียใหม่ แม้เวลาจะگذร่อนตัวมันเองและสังขารของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง หาได้گذร่อนบั้นทอนปรัชญาแห่งความพอเพียงที่ทั้งล้าลึก ทั้งเรียบง่าย ที่เฒ่าพระนงวัย 106 ปี ยึดมั่นใช้ดำเนินชีวิตมานานกว่าสองทศวรรษบนความแปรเปลี่ยนของสายน้ำเพชรบุรี และสังคมาบอบข้างได้ความเรียบง่าย ทว่ายากปฏิบัติได้ถ้าใจไม่มั่นคงนี้ปู่เย็นสะท้อนแนวคิดเรื่องความพอเพียง พออยู่ พอกิน ผ่านวิถีชีวิตเรียบง่ายและรุ่มรวย ความสัมพันธ์กับสายน้ำว่า เมื่อก่อนแม่น้ำเพชรบุรีอุดมสมบูรณ์จับปลาได้คราวละมาก ๆ ทว่าเดี๋ยวนี้ปลาที่จับได้ลดน้อยลงและหายากมากขึ้นทุกวัน รวมทั้งปริมาณน้ำก็ลดน้อยลงมาก จากการนำไปปั่นไฟ ขณะที่ขยะพลาสติกกลับทวีจำนวนมากขึ้น ทุกครั้งที่วางอวนก็จะมีพลาสติกติดมา อย่างไรก็ตาม วันนี้ขยะลดน้อยลง เพราะคนหันมารักแม่น้ำเพชรบุรีมากขึ้น

ผู้เขียนมีโอกาสได้รับฟังการสัมภาษณ์ปู่เย็นจากการจัดรายการ “นโยบายสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข” เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2548 ว่า

“ทุกวันนี้กินข้าวต้มกับปลาเค็มกินมานานแล้วกว่า 10 ปี ไม่กินเนื้อ อายากินมาก กินให้พอดี ข้าวของมันแพง ปลาที่หาได้มาเหลือทำปลาเค็มที่จะเอาไว้กินก็ขาย มากไปกินไม่หมด ก็ขายถูกๆ ให้คนที่ซื้อไปอ้อม แม้จะรู้ว่าบางคนเหมาเอาไปขายต่อราคาแพงๆ แต่เราก็ขายถูก ไม่ขายแพง เขาจึงชอบมาซื้อกับเรา แต่ถ้าวันไหนมีน้อย

ก็เก็บไว้กินเอง เตียวอด”

ความเรียบง่าย พอเพียงของปู่เย็นที่ขาดหายไป ในสังคมเมืองอันสับสน และโหยหาวัตถุสิ่งของนั้นไม่เพียงเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่จำนวนมาก ไม่ยอมจำนนต่อกระแสทุนนิยมที่ควบคุมมาด้วยความละโมภ กอบโกยผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ยังคงคลั่งคลายการเคลื่อนไหวด้านอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่เคยต่างคนต่างทำให้กลับมาผสานรวมเป็นหนึ่งเดียว มีเอกภาพในการทำงานได้ กระบวนการในการอนุรักษ์สายน้ำเพชรบุรี จนคืนกลับความอุดมสมบูรณ์และน้ำเย็นในวันนี้จึงไม่เพียงเกิดขึ้นเพราะ 3 ผสาน รัฐ-ประชาชน-เอ็นจีโอ ต่างซาบซึ้งตรึงใจในท่วงทำนองชีวิตของปู่เย็นเท่านั้น แต่จิตสำนึกหวงแหนสายน้ำ สายชีวิต ที่ครั้งหนึ่งเคยมอดดับไป ถูกจุดให้ลุกโชนขึ้นมากอีกครั้ง โดยมิปู่เย็นเป็นผู้ถือประทีป

นอกจากนั้น บทเรียนจากประสบการณ์ล้มลุกที่สั่งสมยาวนานหลายทศวรรษของปู่เย็นยังบอกเล่าให้คนรุ่นปัจจุบันรับรู้ถึงความหอมหวานของการยืนอยู่บนลำแข้งตนเอง การไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคขวากหนามที่ผ่านเข้ามาทดสอบความเข้มแข็งของชีวิตอยู่เป็นระยะๆ รวมทั้งปรัชญาทรงคุณค่ามากที่สุดที่ปู่เย็นพยายามถ่ายทอดให้คนรุ่นลูกหลานรับรู้ตระหนัก ก็คือความพอเพียงที่เคียงคู่กับการไม่เอาเปรียบ ดังที่ครั้งหนึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีเคยบอกปู่เย็นว่าจะให้ครั้งละ 500 บาท ถ้าแจ้งว่ามีคนทิ้งขยะลงแม่น้ำ แต่ปู่เย็นกลับบอกว่า “100 บาทก็พอแล้ว มากไปใช้ไม่หมด”

กระนั้นบ่อยครั้งความพอเพียงและความเอื้ออาทรในสังคมที่เงินเป็นใหญ่ก็ดูแปลกแยก และถูกดูแคลนจากคนส่วนใหญ่ที่ยังหลงยึดติดกับวัตถุสิ่งของว่าคือลมหายใจ ทั้งนี้เป็นเพราะพวกเขาล้วนไม่รู้ตัวว่า ล้มป่วยเป็นโรคขาดศักดิ์ศรีความเป็น

มนุษย์แล้วนั่นเอง

ผู้เขียนต้องการปลุกจิตสำนึกของประชาชนในหมู่บ้านให้รู้ถึงการอยู่เย็น...เป็นสุข

หลักปฏิบัติในชีวิตที่ทำให้ “อยู่เย็นเป็นสุข” ของปู่เย็นนั้นแม้จะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ทว่าหากพิจารณาให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่าคนที่คิดเช่นนั้นได้ต้องตกผลึกทางความคิด ผ่านขั้นตอนกลั่นกรองประสบการณ์หลากหลายจนได้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ท้ายสุดแล้วไม่มีอะไรสำคัญมากไปกว่าความสงบในจิตใจ อันเกิดจากความพอดี พอเพียงในชีวิต

การอยู่เย็นเป็นสุขแบบปู่เย็นจึงเป็นการพึ่งตนเอง ยืนบนลำแข้งตนเอง ดูแลร่างกายให้แข็งแรง ส่วนการใช้ชีวิตก็ปกติธรรมดา อยู่บ้านทำสวน ดักปลา หาปลา ได้มาเหลือกินก็ขาย ตอนเช้าไม่กินข้าว จะกินแต่น้ำเต้าหู้ ส่วนข้าวกินวันละ 2 มื้อ ตอนบ่ายกับเย็น ช่วงนี้ข้าวแพงต้องกินน้อย หุงพอกิน อย่าเหลือทิ้ง ยุคนี้ ข้าวของราคาแพง

“อยู่เฉยๆ อยู่ปกติแบบนี้ก็เป็นสุข จะได้ไม่ต้องไปหาหมอ พอเืองป่วยไปหาหมอที่โรงพยาบาล ข้าก็หายป่วยแล้ว” ปู่เย็นพูดพลางหัวเราะในรายการสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ที่ผู้เขียนได้ดู

ส่วนวิธีการทำใจไม่ให้ห่อเหี่ยวนั้น ปู่เย็นอธิบายง่าย แต่ทำได้ยากมากกว่า “ให้อยู่เฉยๆ ใครให้เป็นอะไรก็ไม่เป็น” ถ้าครุ่นคิดให้ดีจะพบว่าประโยชน์สั้นๆ นี้ช่อนั้นยสำคัญไฉนมากมาย ความหมายกว้างไกลครอบคลุมถึงการไม่ยึดติดกับสิ่งต่างๆ ด้วย

...ท่วงทำนองชีวิตของปู่เย็นที่เรียบง่าย พอเพียง ไม่เอาเปรียบ ไม่เห็นแก่ตัว และพร้อมถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หลักคิด หลักใจให้คนรุ่นลูกหลานได้เรียนรู้ นั่น จึงเป็นดังเข็มทิศคอยชี้ทางสว่างให้นาวาชีวิต นาวาสังคมไทยได้ใช้เป็นเครื่องมือนำฝ่าเกลียวคลื่นทะเลหลวงหลอกลวงของโลกทุนนิยมที่โหมกระหน่ำอย่างหนักในปัจจุบันไป

ได้โดยไม่ผิดเส้นทาง

สอนให้ชาวบ้านได้รู้ว่าการจะเป็นคนที่บินสูงพบความปลอดโปร่งในชีวิตอย่างแท้จริง ก็ต้องเพียรพยายามโอบนิน ผ่านความอึดอัดของกฎเกณฑ์นานา หวาดหวั่นเจ็บปวดเมื่อต้องทดลองทำสิ่งใหม่เหมือนชะตากำหนดให้เป็นดั่งเจ้านกโจนาธาน และเมื่อถึงวันที่เราต้องการบินมาสู่ความอบอุ่นแบบนกเสีในรังน้อย ก็พบว่าสิ่งที่สร้างอย่างเรียบง่ายและพอเพียงปลอดจากความหรรหาลังการข้าวของตกแต่รุ่งรังนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้เราปลอดโปร่งและอิสระจากความวิตกกังวล ห่วงใยในทรัพย์ศฤงคารนานา

การปฏิบัติโดยน้อมรับพระราชดำรัสหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในฐานะลูกของพ่อแผ่นดิน ผู้เขียนคิดว่าทุกคนควรตระหนักว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านทรงมองเห็นความทุกข์ยากที่เกิดจากความไม่พอของลูกๆ บางคน จึงทรงลงมือปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง เพื่อให้คนที่เดินหลงทางและมืดแต่ “ยึดติด” กับสิ่งสมมติ ให้หันกลับมาใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ด้วยวิถีทางที่พอเพียงและเรียบง่ายเสียที หากทุกคนรู้จักปล่อยวางจากความอยากมีอยากได้ จะทำให้ชีวิตมีอิสระจากกรอบกฎที่สร้างขึ้น

เป็นกรงกักขังตัวเอง และเมื่อทุกคนมีอิสระจากสิ่งสมมติต่างๆ ก็คงรู้จักพอ ไม่ใช่คิดว่าสิ่งที่เกินความจำเป็น สังคมส่วนรวมคงสงบสุข”

การเป็นผู้นำประเทศที่ดีจะต้องสามารถแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชาวบ้านได้โดย 1) ให้ชาวบ้านจำกัดความต้องการ 2) เลือกใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ 3) ลดบทบาทของการเป็นผู้บริโภค และปัญหาจะหมดไปเมื่อมนุษย์จำกัดความต้องการได้ ทรัพยากรมีเพียงพอสำหรับผลิตสินค้าและบริการ เกิดความพอเพียงและครอบครัวมีความสุข เราจะเห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการง่ายๆ เป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้ไม่ยาก แม้จะไม่สามารถนำไปใช้ได้สมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์แต่เมื่อใช้ได้ส่วนหนึ่งก็เป็นสิ่งที่ดีแล้ว และถ้าเราปฏิบัติได้อย่างแท้จริงและต่อเนื่อง ผู้เขียนเชื่อว่าทำให้สังคมกลายเป็นสังคมที่ดีอยู่เย็นเป็นสุขได้ หากทุกท่านปฏิบัติตามก็จะเป็นปฏิบัติบูชาที่มีคุณค่ายิ่งต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปีหน้าจะเป็นวโรกาสที่พระองค์จะทรงเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา ไม่มีสิ่งอื่นใดจะยิ่งใหญ่กว่านี้อีกแล้ว หากเราช่วยกันขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สังคมทุกภาคส่วนได้นำไปใช้ จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยในระยะยาว

เอกสารประกอบการค้นคว้า

อ้อมใจ วงษ์มณฑา. 2549. รายงานการศึกษารายวิชา 273-503 จิตลักษณะของนักศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน. หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. “4 ทิศทาง ผู้สังคมคุณธรรมสอดรับ 5 หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มติชนรายวัน. ปีที่ 29 ฉบับที่ 10456 วันที่ 26 ตุลาคม 2549 หน้า 6.